

KİTAP TANITIMI

- Kitabın adı** : **Beşikten Mezara Kırgız Türkleri'nde Gelenek ve İnanışlar**
Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları/332, Ankara 2005,
XV+299 s.
- Yazarı** : Yrd. Doç. Dr. Kemal POLAT

01.07.1988 tarihinde Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalında yardımcı doçent olmuş ve birkaç yıl bu Anabilim Dalının başkanlığını yürütmüştüm. Ayrıca, Türkoloji'nin çeşitli sahalarında muhtelif yazılar kaleme almış olmam dolayısıyla, Fakültemizin ümit vadeden genç araştırmacılarından Yrd. Doç. Dr. Kemal Polat'ın yukarıda adı geçen eserini kısaca da olsa-tanıtmayı uygun buldum.

Aslında, 2003 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Ali Rafet Özkan danışmanlığında, "Kırgızlar'da Doğum, Evlenme ve Ölüm Fenomenleri" adıyla Doktora Tezi olarak hazırlanmış olan bu çalışma; Kırgızistan Büyükelçiliği ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın işbirliği ile basılmıştır. Redaktörlüğünü Kırgız akademisyenlerden Doç. Dr. Gülzura Cumakunova yapmıştır-ki, bu husus, eserin güvenilirliğini büyük nispette teyit etmiştir. "**İÇİN-DEKİLER**" (s. V)'den sonra Kırgızistan Büyükelçisi Amanbek Karıpkulov'un bir "**SUNUŞ**" (s. IX) yazısıyla başlamaktadır. Burada sayın Karıpkulov, aşağıdaki satırlarla bu çalışmanın önemine işaret etmektedir:

"Dili bir, dini bir ve kültürleri bir olan kardeş Kırgız ve Türk halklarının kökleri derin bir tarihe uzanmaktadır. Bağımsızlığımızı kazandıktan sonra Kırgızistan ve Türkiye arasında sıcak ilişkiler oluşturulup iki devlet, tek millet anlayışı çerçevesinde gelişmektedir."

"Bu bağlamda günümüzde kardeş Türkiye Cumhuriyeti topraklarında Kırgızlar üzerine yapılan araştırmaların çoğalması memnuniyet veren bir olaydır. Önceden bu tür eserlerin çoğunluğu ülkemizin siyasî, ekonomik ve coğrafî durumları ile ilgili iken, şimdi ülkemizin halk inanışları ile gelenekleri hakkındaki bu eserin kaleme alınması, iki halkın ne kadar yakın olduğunu bir kez daha somut örneklerle Türk kardeşlerimize sergileme imkânı verecektir."

"Gerçekten, Kemal Polat'ın büyük bir ciddiyet ve ilmî titizlikle kaleme aldığı bu eser, alan araştırması usulü ile geçmişte ve günümüzde yaşayan halk

inanışlarını, gelenekleri ele almakta, asırları kocaltan Kırgız gelenek ve inançlarının canlı örneklerini sunmaktadır. Kitabın muhtevası, yazarın Kırgız kültürünü inceden inceye tetkik ettiğini ve konuya vakıf olduğunu göstermektedir.”

“Bana göre bu kitap, bir taraftan, Türkiye'nin çeşitli okul ve üniversitelerinde Orta Asya ile ilgili ders gören öğrenci kitlesi için çok yararlı olup; diğer taraftan ise gerek Kırgızistan'da gerek Türkiye'de bulunan Kırgız ve Türk okurların ilgisini toplayarak ortak kültürel değerlerimizin daha da geniş çapta tanıtılmasına yardımcı olacaktır....” Sayın Büyükelçinin akıcı bir üslup ve içtenlikle dile getirdiği bu görüşlere biz de aynen katılıyoruz. Ayrıca, Büyükelçiliği, böyle bir kültürel faaliyeti gerçekleştirmesinden dolayı kutluyoruz.

Müteakiben, eserin yazarı Kemal Polat tarafından kaleme alınan “**ÖNSÖZ**” (s. XI-XIII)'de konunun önemine şu satırlarla işaret edilmiştir:

“Dinler Tarihi, mensubu kalmamış olanından günümüzde yaşayanına kadar bütün dinlerin inanç, ibadet ve ahlâkî konularını tarihî seyir içerisinde incelediği gibi; bu dinlerin önemli şahsiyetlerini, rumuzlarını, sembollerini, sosyal ve kültürel cephelerini de inceleyen bir bilim dalıdır. Dinler, sadece inanç esaslarından ibaret değildir. Din, sosyal bir olgu olması sebebiyle hayatın bütününü kapsamakta ve dinî inançlar günlük hayatta tüm canlılığıyla yaşamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de Dinler Tarihi ile ilgili araştırmaların önemli konularından biri de Türk Dünyası ve Türkiye'de, yaşayan dinî inançlar, halk inanışları, örf-âdet ve geleneklerdir. Ülkemizden coğrafi olarak oldukça uzakta bulunan kardeş ülke Kırgızistan, bu düşünceden hareketle konu edilmiştir.”

“Türkiye, kendisiyle aynı kök ve kültür birliğine sahip Türk Cumhuriyetleri'yle asırlardır var olan tarihî bağlarını göz önünde bulundurarak siyasî, ekonomik, kültürel ve sosyal yakınlığını daha da kuvvetlendirmeye çalışmaktadır. Durum böyle olunca Türk Cumhuriyetleri'ni daha iyi tanıma ve tanıtmaya ihtiyacı doğmuştur. Bunun için birtakım gazetelerde çeşitli yazı dizileri hazırlanmış, kitaplar, dergiler çıkarılmıştır. Ancak bunlar daha çok bu ülkelerin siyasî, ekonomik vb. alanlarıyla ilgili hususlara ağırlık vermiştir. Bu yakın ilişkilerin geliştirilmesi ve yakınlığımızın pekiştirilmesi için gelenek, görenek ve inanışların da bilimsel olarak incelenmesine ihtiyaç vardır.”

Daha sonra müellif, ampirik bir araştırmanın ürünü olan bu araştırmanın muhtevasını kısaca özetlemekte; çalışmanın gerçekleşmesinde yardım ve desteğini esirgemeyen tez danışmanı Prof. Dr. Ali Rafet Özkan'a, fikirlerinden istifade ettiği, önemli katkılarını gördüğü Prof. Dr. Harun Güngör, Prof. Dr. Mustafa Erdem, Doç. Dr. A. Hikmet Eroğlu ve Yrd. Doç. Dr. İsmail Taş'a; Orta Asya ile ilgili zengin kütüphanesinden yararlandığı Yrd. Doç. Dr. Cengiz Al-yılmaz'a şükranlarını sunmakta; ayrıca, Kırgız halkına, Türkiye Diyanet Vakfı yetkililerine, Kırgızistan'ın Ankara Büyükelçisi Prof. Dr. Amanbek Karıpkulov ve Ernek Omuraliyev'e, kitabın redaktörlüğünü yapan Doç. Dr. Gülzura Cumakunova'ya teşekkürle sözlerini bitirmektedir.

Ardından, “**KISALTMALAR**” (s. XV)’ı geniş bir “**GİRİŞ**” (s. 1-59) bölümü izlemiştir. Burada, şu ana ve tâli başlıklar altında konu ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir:

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ VE METODU (s. 1): 1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi (s. 2), 1.2. Araştırmada İzlenen Metot (s. 12); 2. **KIRGIZLAR** (s. 16): 2.1. Kırgızlar’ın Yaşadığı Coğrafya (s. 20), 2.2. Kırgızlar’ın Dinî Tarihine Genel Bir Bakış (s. 24), 2.3. Kırgızlar’ın Hayat Tarzı ve Sosyo-Ekonomik Durumları (s. 33); 3. **ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ** (s. 39): 3.1. Örf-Âdet/Urp-Adat (s. 40), 3.2. Gelenek-Görenek/Kaada-Salt (s. 45), 3.3. Halk İnancı/İrim-Cırım (s. 47).

Müteakiben, üç bölüm hâlinde tertip edilen çalışmanın;

I. BÖLÜM (s. 62-132)’ünde **KIRGIZLAR’DA DOĞUMLA İLGİLİ GELENEK VE İNANIŞLAR**; 1. **DOĞUM ÖNCESİ** (s. 62): 1.1. Kısırlığı Giderme ve Hamile Kalma ile İlgili İnanışlar (s. 64), 1.2. Yaşamayan Çocuk (s. 73), 1.3. Hamilelik ve Aşerme/Talğak (s. 76), 1.4. Cinsiyet Tayini (s. 78), 1.5. Hamile Kadının Dikkat Etmesi Gereken Hususlar (s. 82), 1.6. Doğuma Hazırlık (s. 84); 2. **DOĞUM** (s. 85): 2.1. Doğumun Tez ve Kolay Olması (s. 85), 2.2. Umay Ene İnanışı (s. 90), 2.3. Albastı/Albarstı (s. 92); **DOĞUM SONRASI** (s. 96): 3.1. Çocuğun Göbeğini Kesme/Kindik Kesütü (s. 96), 3.2. Müjde/Süyünçü (s. 98), 3.3. Yıkama ve Kundaklama (s. 99), 3.4. Çocuğun Ağzına Yağ Sürme/Oozandırma (s. 100), 3.5. Ad Koyma /At Koyu (s. 102), 3.6. Lohusalık Dönemi ve Çocuğun Kırkını Çıkarma (s. 113), 3.7. İlk Saç ve İlk Tırnağını Kesme (s. 117), 3.8. Çocuğun Dünyaya Gelişini Kutlama/Centek Toyu (s. 120), 3.9. Beşik Dügünü/Beşik Toyu (s. 122), 3.10. Ayak Bağı Kesme/Tuşoo Kesütü (s. 127), 3.11. Sünnet Dügünü/Sünnet Toyu (s. 130) tâli başlıkları altında izah edilmiştir.

II. BÖLÜM (s. 133-192)’ünde **KIRGIZLAR’IN EVLİLİKLE İLGİLİ GELENEK VE İNANIŞLARI** ana başlığı altında şu hususlar ayrıntılı olarak incelenmiştir:

1. KIRGIZLAR’DA EVLİLİK ŞEKİLLERİ (s. 135): 1.1. Doğumdan Önce Söz Kesme/Bel Kuda (s. 136), 1.2. Beşik Kertmesi/Beşik Kuda (s. 138), 1.3. Çapraz Dünür/Kayçı Kuda (s. 139), 1.4. İç Güveyi/Küç Küyöö (s. 140), 1.5. Başlık Parası Ödeyerek Normal Evlilik (s. 140), 1.6. Kız Kaçırma/Ala Gaçuu (s. 141); 2. **EVLİLİK ŞARTLARI** (s. 145); 3. **EVLİLİK** (s. 151): 3.1. **DÜĞÜN ÖNCESİ ÂDETLERİ** (s. 152): 3.1.1. Kız Seçme ve Tanışma (s. 153), 3.1.2. Elçi Gönderme ve Söz Kesme (s. 154), 3.1.3. Nişan/Söykö Saluu (s. 158), 3.1.4. Başlık Parası/Kalng (s. 159), 3.1.5. Damadın Gelmesi/Küyö Kelütü (s. 164); 3.2. **DÜĞÜN/TOY** (s. 168): 3.2.1. Kız Toyu (s. 169), 3.2.2. Kız Oyun (s. 170), 3.2.3. Çeyiz Gösterme/Sep Körsötüü (s. 172), 3.2.4. Gelinin Hazırlanışı ve Elbiselerinin Giydirilmesi (s. 173), 3.2.5. Vedalaşma/Koştoşuu (s. 175), 3.2.6. Oğlan Evindeki Dügün/Üylonüü Toyu (s. 178); **DÜĞÜN SONRASI** (s.183): 3.3.1. Nikâh ve Gerdek/Nike-Nike Tün (s. 183), 3.3.2. Vekil Ata, Vekil Anne/Ökül Ata-Ökül Ene (s.187), 3.3.3. Gelini Damadın Akrabaları ile Tanıştırma/Otko Kırgızıüü (s. 188), 3.3.4. Ayak Dönümü/Törkülötü (s.192).

III. BÖLÜM (s. 193-243)'ünde **KIRGIZLAR'IN ÖLÜMLE İLGİLİ GELENEK VE İNANIŞLARI** ana başlığı altında şu konular detaylı olarak ele alınmıştır:

1. **ÖLÜM ÖNCESİ İNANIŞ VE ÂDETLERİ** (s.194): 1.1. Halk İnanışları Açısından Ölümün Habercisi Olan Ön Belirtiler (s. 196), 1.2. Vasiyet/Osiyat-Kereez Aytuu (s.197); 2. **ÖLÜM** (s.198); 3. **ÖLÜM SONRASI UYGULAMALARI** (s. 200) : 3.1. **DEFİN ÖNCESİ** (s. 200) : 3.1.1 Ölüm Olayının Duyurulması/Uğuzu (s. 202), 3.1.2. Ağlama ve Ağıt Yakma/Ökürüü-Koşok Koşma (s. 204), 3.1.3. Mezar Kazma (s. 207), 3.1.4. Yıkama (s. 212), 3.1.5. Kefenleme (s. 214), 3.1.6. Cenazeye Gelenlere Çeşitli Hediyeler Verme/Müço ve Cırtuş (s. 216), 3.1.7 Devir/Dooran (s. 217), 3.1.8. Tesbih Çekme/Ta'lil Taşları (s. 219), 3.1.9. Cenaze Namazı (s. 220); 3.2 **DEFİN MERASİMİ** (s. 222): 3.2.1. Defin (s. 226), 3.2.2. Toprak Salma (s. 228); 3.3. **DEFİN SONRASI UYGULAMALARI** (s. 231): 3.3.1.Ölü Aşı/Kara-aş (s. 231), 3.3.2. Yas Tutma/Aza Kütüü (s. 235), 3.3.3. Baş Sağlığı/Pata, Kayrat Aytuu (s. 238), 3.3.4. Ölünün Belli Günleri/Üçü, Yedisi, Kırkı ve Yılığı (s. 240).

SONUÇ (s. 245-252) kısmında müellif, bu araştırmadan çıkan karakteristik noktaları ayrıntılı ve sistematik bir şekilde özetlemiş ve ilim âlemine sunmuştur.

Daha sonra, sırasıyla **EK-1. FOTOĞRAFLAR** (s. 253-280) ve **EK-2. KAYNAK KİŞİLER** (s. 281-285)'e tahsis edilen bir kısım gelmiştir.

En sonda da zengin bir "**BİBLİYOGRAFYA**" (s. 286-299) yer almıştır. Burada, yararlanılan kaynakların önemli bir bölümünü son yıllarda Kırgızistan'da yayınlanan eserler oluşturmuştur. Bu husus, çok büyük ölçüde araştırmanın değerini artırmıştır. Yazar, ayrıca, W. Radloff, V. V. Barthold, Annemarie Schimmel, Jean-Paul Roux gibi Batı'da şöhret kazanmış araştırmacıların eserlerinden; ülkemizde de Abdülkadir İnan (hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk. Süleyman Tülücü, "Merhum Prof. Abdülkadir İnan'ın Bibliyografyasına Bazı İlâveler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 27 (1983), s. 109-120; a. mlf., "Prof. Abdülkadir İnan Üzerine Bazı Notlar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Dergisi*, sy.15 (2000), s. 201-211; folklorla ilgili yazıları için bk. Saide Arslanbek, "Değerli Folklorcu ve Bilgin Abdülkadir İnan (29.XI.1889-1.X.1976)", *Türk Folklor Araştırmaları*, c. 17, sy. 332 (Mart 1977), s. 7923-7927), M. Şakir Ülkütaşır, Hikmet Tanyu, Bahaeddin Ögel, Orhan Acıpayamlı, Sedat Veyis Örnek, Ekrem Sarıkçıoğlu, Abdurrahman Küçük, Mehmet Aydın, Harun Güngör, Mustafa Erdem, Şinasi Gündüz, Yaşar Kalafat, Ali Rafet Özkan, Cengiz Alyılmaz gibi Dinler Tarihi, Türk kültürü, Türk folkloru vb. alanında kıymetli eserler vermiş olan bilim adamlarının çalışmalarından istifade etmiştir.

Buraya, eserini "Bibliyografya" kısmını tamamlamak amacıyla ve okuyucuya yararlı olacağı mülâhazasıyla, konuyu az çok ilgilendiren şu yazıları ilâve edebiliriz:

1- Lajos Ligeti, " 'Kırgız' Kavim İsminin Menşei", *Türkiyat Mecmuası*, I (1925), s. 235-249.

2- Necib Âsım, “‘Kırgız’ Kelimesinin İştikakına Dair”, *Türkiyat Mecmuası*, II (1928), s. 387-390.

3- M. Şakir Ülkütaşır, “Albastı Hastalığı, Tekevvünü ve Tedavisi”, *Halk Bilgisi Haberleri*, sy. 95 (Eylül 1939), s. 241-242.

4- _____, “Alkarısına Dair Halk İnanmaları”, *Halk Bilgisi Haberleri*, sy. 95 (Eylül 1939), s. 243-246.

5- Abdülkadir İnan, “Âl”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1941, I, 277-278.

6- _____, “Kırgız-Kazak Düşünleri”, *Gök-Börü*, c. 1, sy. 2 (Kasım 1942), s. 18-19; c. 1, sy. 3 (Aralık 1942), s. 17.

7- _____, “Albastı-Al Karısı Üzerine Bir Etüd”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c. 7, sy. 158 (Eylül 1962), s. 2826.

8- _____, “Türbelere Paçavra Bağlama ve Mum Yakma Hurâfelerinin Menşei”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 1961, Ankara 1962, s. 180-182.

9- _____, “Orta Asya Türklerinde Çadır ve Kırmızı”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c. 14, sy. 288 (Temmuz 1973), s. 6701-6702.

10- Macid M. Ayapbek, “Kazak-Kırgız Folkloruna Dair Birkaç Söz”, *Türk Yurdu*, c. 1, sy. 2 (235), Ağustos 1954, s. 139-142.

11- Bahaeddin Ögel, “Bugün Çin Türkistan’ında Yaşayan Halklardan ‘Kırgız’ların Örf ve Âdetleri”, *Türk Kültürü*, IV/42 (Nisan 1966), s. 61-62.

12- Sven Hedin, “Kırgızlar Arasında”, çev. Rızâ Akdemir, *Millî Kültür*, sy. 75 (Ağustos 1990), s. 50-52.

13- Enver Baytur, “Kırgızların Manas Destanının Tarihsel Görünümü”, *IV. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı ve Yunus Emre Semineri*, 11-13 Mayıs 1989- Eskişehir, T. C. Eskişehir Valiliği Yay.: 13, Eskişehir 1991, s. 57-67.

14- Erdoğan Akkan, “Kırgızistan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2002, XXV, 441-442.

15- Mehmet Saray, “Kırgızistan (Tarih-Eğitim, Kültür ve Sanat)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2002, XXV, 442-445.

Diğer yandan, son yıllarda düzenli olarak yayımlanan *Millî Folklor* (Ankara) dergisinde, Orta Asya/Türkistan Türk halklarının folkloru ile ilgili kıymetli yazılar neşredilmiştir. Eskiden neşredilmiş ve hâlen neşredilmekte olan bu tür dergilerin taranması, araştırmacılar açısından daima olumlu sonuçlar verecektir.

Bu arada, yararlı olacağı mülâhazasıyla, bu eserin, özellikle “Bibliyografya” kısmında gördüğümüz, bazıları bilgisayar hatası olan, birkaç yanlışla işaretle edelim:

Buna göre; Cumakumova (s. V), Cumakunova;...*Doğumla İlgili...* (s. 286), ...*Doğumla İlgili...*; Türk Tarih Kurumu Yayınevi (s. 288), Türk Tarih Kurumu Yayınları; DEVELİOĞLU (s. 289), DEVELLİOĞLU; EFENDİ, Mehmet Emin (s. 289), MEHMET EMİN EFENDİ; GÖKTAY (s. 290), GÖKYAY; ÖGEL (s. 294), ÖGEL; Ahmet Tamer (s. 295), Ahmet Temir; “Türkiye Terkleri’nde...” (s. 298), “Türkiye Türkleri’nde...” olacaktır.

Kısaca şunu söyleyebiliriz ki, Kemal Polat’ın bu çalışması, gerek güzel ve itinalı baskısıyla, gerek muhtevasıyla kendinden bekleneni fazlasıyla vermiş

tir. Genel mânâda Dinler Tarihi'ni, daha spesifik anlamda, Orta Asya Türk halklarının önemli bir şubesini oluşturan "Kırgız Türkleri'nin Gelenek ve İnanışları"nı derinliğine ele almasıyla da Türk Folklorunu ilgilendiren bu araştırma, alanına büyük katkılar sağlamıştır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, amprik bir çalışmanın ürünü olan bu araştırmayı gerçekleştirmek için araştırmacı, Türkiye'de yayınlanmış yerli ve yabancı çeşitli eserleri mütalâa etmiş; ayrıca, konunun bir gereği olarak birkaç yıl Kırgızistan'da bulunmuş, araştırma yapacak seviyede Kırgız Türkçesini öğrenmiş, Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmıştır. Kırgız halkı arasında kalarak, konuyla ilgili alan araştırmaları yapmış, gerekli materyali toplamış, onlarla görüşerek ilk elden bilgilere ve burada yayınlanmış pek çok kaynağa istinat etmek suretiyle eserini meydana getirmiştir. Bu bakımdan, bu çalışma, bizler için orijinal bir kaynak hüviyetindedir. Dinler Tarihi ve Türk Halkbilimi sahasında çalışacak olanlara da büyük ölçüde rehberlik edecektir. Nitekim yazar, kitabının arka kapağında bu çalışmasının muhtevasını ve okuyuculara sağlayacağı kazanımları şu cümlelerle ifade etmektedir:

"Türkiye için tarihî, kültürel, siyasî ve ekonomik açıdan çok önemli olan Orta Asya ile ilgili çalışmalar son on yılda artmış olmasına rağmen, yerinde gözlem ve alan araştırmasına dayanan eser sayısı çok azdır. Halbuki, bu yörenin kültürü, genelde sözlü geleneğe sahiptir. Sözlü kültürün tespiti ise ancak yerinde gözlem ve alan araştırmasıyla mümkündür. İşte bu çalışma bir alan araştırması olup, Kırgızlar'ın doğum, evlenme ve ölüm fenomenleriyle ilgili inanış ve geleneklerini konu edinmiştir. Kırgızlar'ın beşikten mezara kadar gelenek ve inanışlarını yansıtmayı hedeflemiştir. Araştırmada Dinler Tarihi'nin diğer metotları yanında fenomenolojik metot da kullanılmıştır. Bu üç geçiş dönemiyle ilgili inanış, âdet ve pratiklerin tespiti ve tasnifi yapılmış, elde edilen bilgi, belge ve bulgular fenomenolojik metodoloji ışığında yorumlanmaya çalışılmıştır. Zaman zaman Kırgız halk inanışlarıyla Türk halk inançları arasında karşılaştırmalar yapılarak benzerlikler yanında farklı yönlere de işaret edilmiştir. Dolayısıyla okuyucularımız bu kitapta, Anadolu'daki birçok inanış ve uygulamaların Orta Asya'daki kökenlerini bulacaktır."

Netice olarak, Yrd. Doç. Dr. Kemal Polat'ı tebrik ediyor, bu çalışmasının; kendi alanında, gerek Kırgızistan gerekse Türkiye'de mühim bir başvuru kitabı görevini ifa edeceğine inanıyor; bundan sonra da, yakın bir zaman dilimi içerisinde diğer çalışmalarının yayınlanacağını ümit ediyoruz.

Süleyman TULÜCÜ*

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.